ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОМПОНЕНТУ ГОМОСЕКСУАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

THEORETICAL BACKGROUND OF THE STUDY OF PSYCHOLOGICAL COMPONENTS OF HOMOSEXUAL IDENTITY

У статті представлено теоретичний аналіз та обґрунтування психологічних особливостей гендерної ідентичності гомосексуальної особистості. Встановлено, що сучасні дослідження гендерної ідентичності особистості стверджують, що це складний, багаторівневий феномен. Гендерна ідентичність є складовою частиною Я-концепції особистості та однією з найістотніших з усіх соціально-рольових ідентичностей особистості, пов'язаних із загальним психологічним розвитком особистості, показником психічного здоров'я, умовою єдності особистісних проявів. Визначено основні підходи до дослідження гендерної ідентичності гомосексуальної особистості (теорії соціалізації, психодинамічний підхід, біологічно-орієнтовані теорії), психологічних особливостей гомосексуальності та етапів становлення гомосексуальної ідентичності в онтогенезі. З'ясовано, що гомосексуальність людини визначається через сексуальність, складниками якої є гомосексуальна орієнтація (сексуальний потяг до осіб своєї статі), гомосексуальна ідентичність (усвідомлення себе як особи гомосексуальної орієнтації) та гомосексуальна поведінка (сексуальна практика з особами своєї статі). Сексуальна орієнтація визначена як частина індивідуальної ідентичності, що включає сексуальний та емоційний потяг людини до іншої людини та поведінку та/або соціальну приналежність, які можуть бути результатом цього потягу. Теоретичні моделі гомосексуальної ідентичності можна вважати комплементарними щодо одна одної, хоча в окремих частинах вони вступають у суперечності. До основних етапів формування гомосексуальної ідентичності належать сумніви в ідентичності, порівняння ідентичності, терпимість до ідентичності, прийняття ідентичності, гордість ідентичності, синтез ідентичності. Процес формування ідентичності починається після того, як людина усвідомлює свою гомогендерну ідентичність та пов'язані з нею почуття.

Ключові слова: стаття, гендер, гендерна ідентичність, сексуальна орієнтація, гомосексуальність, гомосексуальна ідентичність.

The article presents a theoretical analysis and justification of the psychological features of the gender identity of a homosexual person. It has been established that modern studies of the gender identity of an individual claim that this is a complex, multilevel phenomenon. Gender identity is a component of the self-concept of personality and one of the most important of all social role identities of the individual, associated with the overall psychological development of the individual, an indicator of mental health, a condition for the unity of personal manifestations. The main approaches to the study of gender identity of homosexual personality (theories of socialization, psychodynamic approach, biologically oriented theories) have been determined; psychological features of homosexuality and stages of formation of homosexual identity in ontogenesis also. It has been found that a person's homosexuality is determined by sexuality, which includes homosexual orientation (sexual attraction to persons of the same sex), homosexual identity (self-awareness as a person of homosexual orientation) and homosexual behavior (sexual practice with persons of the same sex). Sexual orientation has been defined as part of an individual identity that includes a person's sexual and emotional attraction to another person and the behaviors and/or social affiliations that may result from that attraction. Theoretical models of homosexual identity can be considered complementary to each other; although in some parts they are in conflict. The main stages of the formation of homosexual identity include: doubts about identity, comparison of identity, tolerance of identity, acceptance of identity, pride of identity, synthesis of identity. The process of identity formation begins after a person realizes his / her homogender identity and the feelings associated with it.

Key words: sex, gender, gender identity, sexual orientation, homosexuality, homosexual identity.

УДК 159.922.5:37.047:316.6
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.21.37>

Ткалич М.Г.
д.психол.н.,
професор кафедри психології
Інститут підготовки кадрів державної
служби зайнятості України
ORCID ID: 0000-0003-4101-9659

Гречаник М.І.
аспірантка кафедри психології
Інститут підготовки кадрів державної
служби зайнятості України
ORCID ID: 0000-0003-1650-3692

Гречаник Є.О.
психолог
ORCID ID: 0000-0001-8413-8848,

Постановка проблеми. Сучасні дослідження гендерної ідентичності особистості стверджують, що це складний, багаторівневий феномен. Гендерна ідентичність є складовою частиною Я-концепції особистості та однією з найістотніших з усіх соціально-рольових ідентичностей особистості, пов'язаних із загальним психологічним розвитком особистості, показником психічного здоров'я, умовою єдності особистісних проявів [11, с. 55]. Якщо говорити про вивчення гомосексуальної ідентичності особистості, то дослідження цієї проблеми є фрагментарними та уривчастими, адже вчені переважно порівнюють

гомо- та гетеросексуальних людей, вивчають різні аспекти ідентичності, або вивчення цього питання відбувається дотично до проблематики ЛГБТІК-спільноти. Розроблення теми є необхідним, тому що сьогодні питання гомосексуальної ідентичності є широким і порушується у контексті соціальних, культурних і психологічних проблем, з якими стикається як окрема особистість (і не лише носії такої ідентичності), так і суспільство. Сьогодні відбувається трансформація уявлень про варіативність сексуальної поведінки і гендерних норм: з одного боку, геї та лесбійки у зв'язку із суспільними та соціальними змі-

нами прагнуть легалізації своєї гомосексуальності на правовому рівні, з іншого боку, вони стикаються з дискримінацією, стигматизацією та небезпекою для життя. Однак це рівень соціальної взаємодії та політичних, громадянських аспектів. Вивчення феномена гомосексуальної ідентичності, психологічних особливостей її прояву в науковому контексті з урахуванням сучасних теоретичних та емпіричних даних доповнить саме науковий підхід до розуміння гомосексуальної ідентичності, дасть матеріал для психоедукації, психологічної просвіти та профілактики дискримінаційних практик.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки проблематика дослідження має міждисциплінарний характер, перш за все треба виділити ті роботи, які загалом присвячені вивченню гомосексуальності особистості. Значний внесок у вивчення чинників, які спонукають становлення гомосексуальності, здійснили З. Фрейд, Е. Еріксон, С. Бем, І. Кон, У. Мастерс, В. Джонсон, А. Кінсі, Г. Теджфел. Серед сучасних вітчизняних дослідників гендеру особистості варто відзначити роботи таких науковців, як М. Ткалич, П. Горностай, М. Яромовіч, О. Кікінежді, Т. Говорун. Серед учених, які досліджували біологічний аспект проблеми гомосексуальності, можна згадати таких, як J. Weauwer, C.E. Roselli, Л. Палмер.

Серед досліджень, які висвітлюють проблему гомосексуальної ідентичності, можна виділити роботи таких науковців, як H.L. Milton та G.J. MacDonald. Важливо також виокремити роботи, метою яких є вивчення компонентів гомосексуальної ідентичності, а саме роботи таких учених, як V.C. Cass, K. Berg-Kelly, Ф. Мондмор, G. Herek. Необхідно також згадати дослідників, які емпірично перевіряли моделі гомосексуальної ідентичності. Це D. Grace, M. Kimmel, V. Cass, R.R. Troiden, N.J. Woodman, H.R. Lenna, E. Coleman, J. McDonald, H. Milton, G.J. McDonald. Однак зауважимо, що загалом психологічних робіт, присвячених вивченню гендерної ідентичності гомосексуалів, небагато, вони є фрагментарними, потребують узагальнення та доповнення новими емпіричними даними, а також їх теоретичним обґрунтуванням.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичний аналіз, узагальнення та обґрунтування психологічних особливостей гомосексуальної ідентичності особистості.

Серед основних завдань дослідження виокремимо такі: аналіз та систематизація основних підходів до визначення гендерної ідентичності гомосексуальної особистості; визначення психологічних особливостей гомосексуальної ідентичності особистості; визначення етапів становлення гомосексуальної ідентичності в онтогенезі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідентичність – це одна з найсуттєвіших характеристик людини, без якої вона не може існувати як свідомо автономна особистість. За визначенням Е. Еріксона, ідентичність базується на відчутті тотожності самому собі й неперервності свого існування в часі та просторі, а також на усвідомленні факту, що цю тотожність і неперервність визнає оточення [14, с. 59]. Ідентичність обов'язково має соціальну природу й водночас визначає уявлення людини про себе як про неповторну індивідуальність, в якій певні якості й атрибути унікально поєднані. Вона трактується, зокрема, як сконструйований психологічний стан, що виводиться із самовизначення людини. Навіть якщо індивід об'єктивно належить до певної соціальної групи, то тільки тоді можна говорити про соціальну ідентичність, коли він відчуває певний психічний зв'язок з іншими членами тієї групи. Ідентичність у цій моделі включає не тільки прийняття своєї спільності з групою, але й усвідомлення відмінностей від інших груп (М. Касянчук, Є. Лещинський) [4, с. 17–29].

Нині сформувалось декілька підходів, які розкривають структуру, особливості та передумови становлення й розвитку ідентичності.

Психодинамічний підхід визначає ідентичність як динамічну структуру, яка характеризується цілісністю, структурністю, динамічністю та статичністю (Е. Еріксон, Дж. Марсія, А. Ватерман). В основі символічного інтеракціонізму лежить взаємодія людини в первинній групі, а саме сімейній системі, учнівському, студентському колективі, професійному середовищі (Ч. Кулі, Д.Г. Мід, І. Гоффман, Ю. Габермас). Когнітивний підхід передбачає наявність двох аспектів ідентичності, а саме орієнтацію на соціальні взаємодії (теорія соціальної ідентичності) та орієнтацію на унікальність людини (теорія самокатегоризації) (класичні роботи Г. Теджфела, Д. Тернера). В основі екзистенційно-гуманістичного підходу лежить теза про те, що людина може самостійно будувати своє життя й має потенціал до самореалізації. Ідентичність формується крізь вирішення екзистенціальних проблем (Д. Бюдженталь, К. Ясперс).

Гендерна ідентичність визначається як особливий вид соціальної ідентичності, що співіснує у самосвідомості людини з уявленнями про професійний, сімейний, етнічний, освітній та інші статуси, а також є продуктом соціального конструювання [13, с. 113–118]. Як базова структура соціальної ідентичності вона характеризує людину з точки зору її приналежності до чоловічої чи жіночої групи, при цьому найбільше значення має те, як сама людина себе категоризує (S. Bem, M. Kimmel, І. Клецина, Л. Ожигова) [3; 12; 16]. С. Мелков пропонує таке визначення гендерної ідентичності:

усвідомлення індивідуальних та психологічних особливостей, які асоціюються з маскуліністю та фемінністю, андрогінністю [10, с. 48].

Існує декілька теоретичних підходів, які розкривають особливості становлення гендерної ідентичності. До них належать соціальні теорії (соціалізації), психодинамічний підхід, біологічно-орієнтований підхід. В теоріях соціалізації, в основі яких лежать роботи Т. Парсонса, Р. Бейлса, Г. Беррі, А. Іглі, С. Епштейн, Р.М. Кантер, Н. Хенлі, акцент робиться на впливі культурних стандартів та норм на розвиток дитини. У психодинамічній теорії ідентифікації увага зосереджена на ролі емоцій та наслідування у процесі становлення особистості (З. Фрейд, Ж. Лакан, Н. Чодороу). Розвиток ідентичності, зокрема гендерної, – це історія становлення психологічних основ тих суперечностей, конфліктів і деформацій, які пронизують наше суспільство протягом усієї історії людства [5]. Однак слід також враховувати, що гендерна ідентичність має біологічне підґрунтя: вагомим є вплив еволюційних факторів, генетичних та онтогенетичних чинників на формування та розвиток гендерної ідентичності (С.Е. Roselli, 2018 рік) [31], а також той факт, що гендер особистості – це біокультурна категорія (М. Ткалич) [12]. Окрім цього, ідентичність дорослої людини також визначається особливостями її сексуальності. Л. Акімова надає таке визначення поняття «сексуальність»: сукупність психічних та фізіологічних реакцій, переживань та вчинків, пов'язаних із проявом статевого потягу [1, с. 9].

Практика сексуальності виявляє сексуальну орієнтацію, або сексуальну ідентичність особистості. Вона завжди безпосередньо пов'язана з гендерною ідентичністю, у ній найпомітніше втілений зв'язок між біологічними та соціальними аспектами поведінки людини (М. Ткалич) [11, с. 84].

У широкому розумінні гомосексуальність людини – це варіант сексуальності особистості, складовими частинами якої є гомосексуальна орієнтація (сексуальний потяг до осіб своєї статі), гомосексуальна ідентичність (усвідомлення себе як особи гомосексуальної орієнтації) та гомосексуальна поведінка (сексуальна практика з особами своєї статі) [9, с. 343]. Американська психологічна асоціація надає своє визначення: сексуальна орієнтація – це частина індивідуальної ідентичності, що включає «сексуальний та емоційний потяг людини до іншої людини та поведінку та/або соціальну приналежність, які можуть бути результатом цього потягу» (2015 рік). Сексуальна орієнтація означає сексуальний потяг до статі об'єкта, гендерна ідентичність включає статі і гендерні ролі, з якими людина ототожнюється (S.M. Burke, A.H. Manzouri, I. Savic) [19].

Вивчення гомосексуальної ідентичності в іноземних дослідженнях відбувалося крізь континуум: від стигматизації, табуованості до спроб опису гомосексуальності як феномена. Гомосексуальність є досить поширеним явищем: за даними різних авторів, виключно гомосексуальну орієнтацію виявляють від 1–2% до 5–6% чоловіків та від 1% до 3–4% жінок. Епізодичні або тимчасові гомосексуальні контакти зафіксовані щонайменше у третини чоловічого населення [6, с. 236]. Гомосексуалами можна вважати осіб, сексуально-еротична потреба яких постійно й переважно спрямована на представників своєї статі, котрим вони однозначно віддають перевагу як сексуальним партнерам. При цьому вони не спроможні кохати партнера протилежної статі або залишаються незадоволеними від сексуальних контактів із ними. Надійним критерієм для такого гомосексуального потягу є орієнтація на свою статі, бажання й фантазії під час статевих актів або мастурбації [11, с. 107].

У 1973 році Американська асоціація психіатрів виключила гомосексуальність зі списку психічних відхилень, у 1993 році те ж зробила ВООЗ; проте це питання продовжує викликати суперечності та неоднозначне ставлення. Незважаючи на той факт, що поняття гомосексуальної ідентичності широко застосовується в літературі з питань гомосексуальності з кінця 1960-х років, дослідження гомосексуальної ідентичності характеризується розгубленістю, безладом та двозначністю. Різноманітність дефініцій ускладнює порівняння досліджень. Було мало спроб розмістити теоретичні пропозиції чи дані у наукових публікаціях про ідентичність у періодичних виданнях з психології. V.C. Cass зазначає, що зазвичай у публікаціях обговорюється декілька тем, зокрема синонімічність гомосексуальної ідентичності та Я-концепції (гомосексуальна ідентичність як ідентичність дитинства); гомосексуальна ідентичність як сексуальна ідентичність; гомосексуальність як окрема сутність [22, с. 105–126].

Пізніше були запропоновані різні психологічні моделі, які дають змогу описати процес «виявлення» гомосексуальної ідентичності (D. Grace, M. Kimmel, V.C. Cass, R.R. Troiden, N.J. Woodman, H.R. Lenna, E. Coleman, J. McDonald, H. Milton, J. McDonald). Їх можна вважати комплексними відносно одна одної, хоча в окремих частинах вони вступають у суперечність.

Американський психіатр F. Klein виділяє у гомосексуальності низку аспектів, таких як сексуальний потяг (бажана статі сексуальних партнерів/партнерок); сексуальна поведінка (статі реальних сексуальних партнерів/партнерок); еротичні фантазії; емоційні вподобання (з особами якої статі прагне спілкуватися індивід); соціальні переваги (з ким

людина фактично проводить більше часу); самоідентифікація (як людина визначає свою сексуальну ідентичність); стиль життя (міра залучення особистості до тієї чи іншої субкультури). Оскільки ці параметри можуть не співпадати один з одним і по-різному проявляються на різних стадіях життєвого шляху, однозначне розділення індивідів на гетеро-, гомо- та бісексуалів, як і їхній кількісний підрахунок, дуже проблематичні, як вважає автор [27, с. 43–58].

Важливу роль відіграє у процесі становленні гомосексуальної ідентичності феномен «виявлення» гомосексуальності. G. Cohen, B. Stein визначають «виявлення» як складний процес розвитку, пов'язаний на психологічному рівні з усвідомленням і відкритим визнанням власних гомосексуальних почуттів і думок. Для деяких людей виявлення означає публічне визнання своєї приналежності до геїв і лесбійок. При цьому різні чинники впливають на те, чи буде формуватися у людини позитивне або негативне сприйняття своєї ідентичності [20, с. 146–149]. На процес «виявлення» впливають різні фактори, такі як стать, раса або національність, місце проживання, діапазон мінливості сексуальної поведінки, цінності та установки суспільства в даний момент, індивідуальні особливості (включаючи психічну організацію людини, сімейні стосунки тощо), фізичний розвиток, наявність або відсутність фізичних недоліків.

Оскільки досі не визначено однозначної причини гомосексуальності, процес визнання людиною своєї гомосексуальної орієнтації продовжує викликати суперечки.

K. Berg-Kelly (2003 рік) у своєму дослідженні різних аспектів гомосексуальної орієнтації виділяє три окремі сфери гомосексуальності, такі як потяг, фантазія та самоідентифікація. Важливо розуміти різницю між цими дефініціями [17, с. 141–144].

Оскільки формування ідентичності гомосексуальних людей відбувається у гетеронормативному суспільстві, яке різною мірою сповнене гомофобного контексту, процес формування гомосексуальної ідентичності має відмінності, коли їх психічний розвиток означає інтеграцію стигматизованої сексуальності в образ «Я». R.R. Troiden представляє типову модель розвитку гомосексуальної ідентичності, яку описує як відданих гомосексуалів (тобто жінки та чоловіки, які бачать себе гомосексуалами та застосовують відповідний спосіб життя) [25, с. 6–24].

В подальшому G.M. Herek, J.R. Gillis, J.C. Sogan пропонували розмежовувати прояви стигми в інститутах суспільства (гетеросексизм) та серед окремих людей. Серед проявів стигми щодо окремих людей автори виділяють такі види стигми, як сексуальна стигма (відкриті негативні дії проти сексуаль-

них меншин, наприклад, злочини на підґрунті ненависті), чутлива сексуальна стигма (“felt sexual stigma”) (очікування щодо обставин, за яких буде введено сексуальну стигму), інтерналізована сексуальна стигма (особисте прийняття сексуальної стигми як частини власної системи цінностей та Я-концепції). Спираючись на попередні дослідження щодо внутрішньої сексуальної стигми серед гетеросексуалів (тобто сексуальних упереджень), автори дослідження проводять паралелі в тому, як гомосексуальні люди переживають інтерналізовану сексуальну стигму (тобто самостигму або негативне ставлення до себе) [26, с. 32–43].

Як зазначає G.M. Herek, більшість гомосексуальних людей вважає свою гомосексуальність частиною свого «Я», але переживає власну гомосексуальність як проблему з таких причин: визнання суспільством гетеросексуальної орієнтації означає, що більшість гомосексуальних людей мають очікування бути гетеросексуальними; розкриваючи свою гомосексуальність, люди стикаються із соціальним несприйняттям та ізоляцією; гетеросексуальні відносини розглядаються у різних контекстах, ролях, тоді як у гомосексуальних відносинах немає чіткого розмежування ролей, а увага акцентується на сексуальному компоненті; гомосексуальна орієнтація тісно пов'язана з ідентичністю, соціальними ролями, приналежністю до групи. Однак через те, що історично гомосексуальність є девіантною та неприродною, ролі гомосексуальних людей – це ролі аутсайдерів. Якщо людина називає себе гомосексуальною, вона отримує доступ у певну спільноту, але позбавлена доступу до інших спільнот [24, с. 89].

B.D. Adam стверджує, що гомосексуальна ідентичність є вкрай стійкою, тому що вона потрібна не лише самим гомосексуальним людям, але й гетеросексуальним, щоб відокремлювати себе, адже гетеросексуальність має сенс лише до того моменту, поки його має гомосексуальність [15, с. 387–404].

Існує інший погляд на інтеграцію гомосексуальної ідентичності. M. Rosario, E.W. Schrimshaw, J. Hunter, L. Braun провели лонгітюдне дослідження, у якому брали участь 156 геїв, лесбійок та бісексуалів, метою якого був аналіз змін у сексуальній ідентичності з часом. 57% молодих людей постійно ідентифікували себе як геїв/лесбійок, 18% переходили з бісексуалів у геїв/лесбійок, а 15% постійно ідентифікували себе як бісексуали. Хоча молоді люди, які постійно ідентифікували себе як геїв/лесбійок, не відрізнялись від інших молодих людей, вони набрали більше балів з аспектів процесу інтеграції ідентичності (наприклад, більш певні, комфортні та сприймають свою одностатеву сексуаль-

ність, більше беруть участь у соціальних заходах, пов'язаних з ЛГБТІК-активізмом, мають більш позитивне ставлення до гомосексуальності, їм комфортніше, коли інші знають про їх сексуальність), ніж молоді люди, які перейшли до гомосексуальної ідентичності, а також молоді, яку постійно ідентифікували як бісексуалів. Дослідники зробили висновок про те, що інтеграція ідентичності триває після прийняття сексуальної ідентичності геїв/лесбіянок [30, с. 46].

R.R. Troiden представляє типову модель розвитку гомосексуальної ідентичності, яка описує, як віддані гомосексуали (тобто жінки та чоловіки, які бачать себе гомосексуалами та застосовують відповідний спосіб життя) згадують, що склали уявлення про себе як про гомосексуалів. Модель складається з таких чотирьох етапів: сенсibilізація, плутанина ідентичності, припущення ідентичності та прихильність [32, с. 105–113].

H.L. Milton та G.J. MacDonald визначають гомосексуальну ідентичність як осмислений життєвий процес розвитку, який, зрештою, приводить до особистого прийняття позитивного гей-образу та цілісної особистої ідентичності [28, с. 91]. Дослідники використали теорію розвитку E. Habermasa для розуміння будови та підтримки гомосексуальної ідентичності. Дослідники запропоновано визначати становлення гомосексуальної ідентичності у вигляді такого триетапного процесу: егоцентрична інтерпретація гомоеротичних почуттів; інтерналізація нормативних, загальноприйнятих припущень про гомосексуальність; постконвенціональна фаза, на якій особистістю критично оцінюються суспільні норми та досягається позитивна гей-ідентичність. Розвиваючи завдання, пов'язані з кожним етапом, окреслюються з точки зору їх его-інтегративних фракцій. Вчені відзначають, що етапи процесу формування гомосексуальної ідентичності теоретично однакові для жінок та чоловіків, але через невелику кількість досліджень гомосексуальної ідентичності у жінок їхнє дослідження стосується головним чином чоловіків [23, с. 91–104].

N.J. Woodman та H.R. Lenna пропонують модель, яка орієнтована на вивчення внутрішнього світу особистості та її психологічних процесів. Ця модель включає такі стадії: заперечення порушення ідентичності, «торг», депресивна стадія. N.J. Woodman та H.R. Lenna аж ніяк не вважають, що кінцевим результатом формування ідентичності гомосексуальних людей є депресія, проте подолання депресії веде до формування здорової сексуальної ідентичності [33, с. 43].

Г. Келлі також вважає, що здатність самоідентифікації гея або лесбійки, готовність розповісти про власні вподобання деяким

іншим людям мають величезне значення для нормальної психологічної регуляції і формування комфортної сексуальної ідентичності [5, с. 255].

Незважаючи на розбіжності у теоріях формування гомогендерної сексуальної орієнтації та ідентичності, усі наявні моделі мають спільні риси. Як правило, процес формування ідентичності розпочинається після того, як людина усвідомлює свою гомогендерну ідентичність та пов'язані з нею почуття, пов'язані з певними проблемами, а також включає в себе стадію «самовизначення»

Ми не можемо оминати у своїй статті класичні дослідження V.C. Cass, яка у рамках теорії міжособистісної конгруентності запропонувала шестиступеневу модель формування гомосексуальної ідентичності [21, с. 219]. Етапи, відповідно до теорії, диференціюються на основі сприйняття людиною власної поведінки та дій, що виникають як наслідок цього сприйняття. V.C. Cass стверджує, що особистість відіграє активну роль у набутті гомосексуальної ідентичності. На кожному етапі пропонуються альтернативні шляхи розвитку. Дослідницею запропоновано тезу, що особистість може прийняти гомосексуальність як позитивно оцінений статус. Модель призначена для застосування як до геїв, так і до лесбійок [23, с. 227]. Модель V. Cass є класичною моделлю формування гомосексуальної ідентичності, яка неодноразово доповнювалася, однак незмінними лишаються шість таких стадій у процесі формування гомосексуальної ідентичності: сумніви в ідентичності, порівняння ідентичності, терпимість до ідентичності, прийняття ідентичності, гордість ідентичності, синтез ідентичності. T.L. Peterson, D.A. Gerrity розробили потенційні траєкторії (шляхи), за якими індивід здійснює просування крізь ці стадії. Слід зазначити, що кожна стадія містить конфлікти, які особистість має вирішити, щоби перейти на іншу стадію. При цьому особистість може «застрягти» у будь-якій точці моделі, якщо вирішить зупинити процес розвитку. Така стагнація називається зупинкою розвитку ідентичності ("identity foreclosure") [21; 29].

Варто зазначити, що гомосексуальність пройшла шлях від «викривлення спрямованості статевого потягу та форм його реалізації» [2, с. 121], різновиду парафілії (сексуально-еротичні дисфункції або синдроми, за яких статеве збудження або оргазм досягається тільки за допомогою якихось атипових або культурно заборонених стимулів) [18, с. 254]. У 1973 році Американська асоціація психіатрів виключила гомосексуальність з переліку психічних розладів.

Однак навіть сьогодні гомосексуальність подається крізь призму гомофобії та мови

ворожнечі. У науковій статті Г. Кочарян, на противагу поглядам МКБ-10 та DSM-IV, відповідно до яких гомосексуальність не є розладом чи захворюванням, зазначає, що гомосексуальність є патологією, та аналізує аспекти проблеми конверсійної терапії гомосексуалів. При цьому автор використовує застарілий термін «гомосексуалізм», тим самим підкреслюючи приналежність гомосексуальності до патології [7, с. 28–36]. Автор пропонує не карати гомосексуалів, але при цьому обговорює стратегію конверсійної терапії, яка є забороненою в усіх цивілізованих країнах (у 2012 році Панамериканська організація охорони здоров'я заявила, що конверсійна терапія не має медичних показань та являє суттєву загрозу здоров'ю та правам людини, а у 2016 році Всесвітня психіатрична асоціація оголосила про те, що немає наукових доказів, щоб можна було змінити вроджену сексуальну орієнтацію) [8]. Отже, навіть на сучасному етапі розвитку вітчизняних психологічних досліджень маємо справу з упередженістю щодо дослідження цього складного і ще достатньо мало вивченого феномена, а саме гомосексуальної ідентичності особистості.

Висновки з проведеного дослідження.

Теоретичний аналіз проблеми дав змогу визначити, що гендерна ідентичність є важливим компонентом Я-концепції особистості і продуктом соціального конструювання. Дослідження гомосексуальної ідентичності на сучасному етапі характеризується складністю, фрагментарністю, а різні теоретичні припущення іноді суперечать одне одному. До того ж різноманітність термінології ускладнює порівняння досліджень.

У широкому розумінні гомосексуальність людини визначається через сексуальність, складниками якої є гомосексуальна орієнтація (сексуальний потяг до осіб своєї статі), гомосексуальна ідентичність (усвідомлення себе як особи гомосексуальної орієнтації) та гомосексуальна поведінка (сексуальна практика з особами своєї статі). Оскільки формування ідентичності гомосексуальних людей відбувається у гетеронормативному суспільстві, яке різною мірою сповнене гомофобного контексту, процес формування гомосексуальної ідентичності має відмінності, коли їх психічний розвиток означає інтеграцію стигматизованої сексуальності в образ «Я». В.D. Adam виділяє таку особливість гомосексуальної ідентичності, як стійкість. М. Rosario, E.W. Schrimshaw, J. Hunter, L. Braun зробили висновок про те, що інтеграція ідентичності триває після прийняття сексуальної ідентичності геїв/лесбійок.

Запропоновані психологічні моделі (чотирьохетапна типова модель розвитку гомосексуальної ідентичності R.R. Troiden; модель розвитку гомосексуальної ідентичності

G.M. Herek, J.R. Gillis, J.C. Cogan, які виділяють інтерналізовану сексуальну стигму (особисте прийняття сексуальної стигми як частини власної системи цінностей та Я-концепції); модель H.L. Milton та G.J. MacDonald, яка представлена трьома етапами та визначає гомосексуальну ідентичність як осмислений життєвий процес розвитку, який, зрештою, приводить до особистого прийняття позитивного гей-образу і цілісної особистої ідентичності; модель N.J. Woodman та H.R. Lenna, яка розкриває чотири етапи становлення гомосексуальної ідентичності, одним з яких є депресія, оскільки подолання депресії веде до формування здорової сексуальної ідентичності; класична модель формування гомосексуальної ідентичності V. Cass, що є класичною моделлю формування гомосексуальної ідентичності, в її основі лежать шість таких стадій: сумніви в ідентичності, порівняння ідентичності, терпимість до ідентичності, прийняття ідентичності, гордість ідентичності, синтез ідентичності), які дають змогу описати процес «виявлення» гомосексуальності людини, можна вважати комплементарними відносно одна одної, хоча в окремих частинах вони вступають у суперечність. Оскільки досі не виявлено однозначної причини гомосексуальності людини, процес визнання особистістю своєї гомосексуальної орієнтації продовжує викликати суперечки. Незважаючи на розбіжності у теоріях формування гомогендерної сексуальної орієнтації та ідентичності, усі наявні моделі мають спільні риси. Як правило, процес формування ідентичності починається після того, як людина усвідомлює свою гомогендерну ідентичність та пов'язані з нею почуття, він пов'язаний з певними проблемами та включає стадію самовизначення.

Перспективи подальших досліджень автори вбачають у вивченні соціально-біологічних чинників та пояснень формування гомосексуальності, виокремленні психологічних складових частин гомосексуальної ідентичності людини та їх емпіричному вивченні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акимов Л. Психология сексуальности : учебное пособие. Одесса : СМІЛ, 2005. 300 с.
2. Васильченко Г. Частная сексopatология (Руководство для врачей). Москва : Медицина, 1983. 304 с.
3. Горноста́й П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності. Основи теорії гендеру : навчальний посібник. Київ : К.І.С., 2004. 536 с.
4. Касянчук М., Лещинський Є. Аналіз соціальних ідентичностей чоловіків, які мають секс із чоловіками, в українському суспільстві (на прикладі Донецької області). *Соціологія*. 2008. № 9. С. 17–29.
5. Келли Г. Основы современной сексологии. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 896 с.
6. Кон І. Вступ до сексології / пер. з рос. П. Пироженко. Київ : Либідь, 1991. 304 с.

7. Кочарян Г. Нормализация гомосексуализма как медико-социальная проблема. *Независимый психиатрический журнал*. 2006. № 4. С. 28–36.
8. Мадригал-Берлос В. Доповідь з питань про захист від насильства та дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. URL: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/SexualOrientationGender/Pages/VictorMadrigalBorloz.aspx> (дата звернення: 13.07.2020).
9. Мастерс У., Джонсон В., Колодни Р. Основы сексологии / пер. с англ. Москва : Мир, 1998. 692 с.
10. Мелков С. Особенности самосознания мужчин со стигматизированной идентичностью : монография. Москва : МПГУ, 2017. 184 с.
11. Ткалич М. Гендерна психологія : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2016. 256 с.
12. Ткалич М., Зінченко Т., Касьян А. Гендерна ідентичність особистості: зміст, структура, гендерно-рольова диференціація.
13. Ткалич М. Зміст та структура гендерної ідентичності особистості. *Актуальні проблеми психології. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія* / за ред. С. Максименка, Л. Карамушки. Київ : А.С.К., 2011. Т. I. Вип. 31. С. 113–118.
14. Эриксон Э. Идентичность: Юность и кризис / пер. с англ. Москва : Прогресс, 1996. 350 с.
15. Adam B.D. Theorizin homophobia. *Sexualities*. 1998. № 1. P. 387–404.
16. Bem S.L. The Lenses of Gender. Transforming the Debate on Sexual Inequality. Yale University Press, Social Science, 1993.
17. Berg-Kelly K. Adolescent homosexuality: we need to learn more about causes and consequences *Journal Acta Paediatrica narturing the child*. 2003. February. P. 141–144.
18. Bergner R.M. Money's "Lovemap" Account of the Paraphilias: A Critique and Reformulation. *American Journal of Psychotherapy*. 1988. № 42 (2). P. 254–262.
19. Burke S.M., Manzouri A.H., Savic I. Structural connections in the brain in relation to gender identity and sexual orientation. *Scientific Reports*. 2017. Article number: 17954. December (20).
20. Groves P.A. Ventura L.A. The lesbian coming out process: Therapeutic considerations. *Personnel & Guidance Journal*. 1983. № 62 (3). P. 146–149.
21. Cass V.C. Homosexual Identity Formation: A Theoretical Model MPsych, MAPsS. *Journal of Homosexuality*. 1979. № 3. P. 219–235.
22. Cass V.C. Homosexual Identity: A Concept in Need of Definition. *Journal of Homosexuality*. 1984. № 9 (2–3). P. 105–126.
23. Cass V.C. Sexual orientation identity formation: A western phenomenon. Textbook of homosexuality and mental health / R.P. Cabaj, T.S. Stein (Eds.). Washington, DC : American Psychiatric Press, 1996. P. 227–251.
24. Herek G.M. Heterosexism, Hate Crime, and the Law. *Violence and the Law* / M. Costanzo, S. Oskamp (eds.). California, 1994. P. 89–112.
25. Herek G.M. Beyond "Homophobia": Thinking About Sexual Prejudice and Stigma in the Twenty-First Century. *Sexuality Research & Social Policy: A Journal of the NSRC*. 2004. № 1 (2). P. 6–24.
26. Herek G.M., Gillis J.R., Cogan J.C. Internalized stigma among sexual minority adults: Insights from a social psychological perspective. *Journal of Counseling Psychology*. 2009. № 56 (1). P. 32–43.
27. Klein F. The Bisexual Option. 2nd ed. Binghamton ; New York, 1993. P. 43–58.
28. Milton H.L., MacDonald G.J. Homosexual Identity Formation as a Developmental Process. *Journal of Homosexuality*. № 9. P. 91–104.
29. Peterson T.L., Gerrity D.A. Internalized homophobia, lesbian identity development, and self-esteem in undergraduate women. *Journal of Homosexuality*. 2006. № 50:4. P. 49–75.
30. Rosario M., Schrimshaw E.W., Hunter J., Braun L. Sexual Identity Development among Gay, Lesbian, and Bisexual Youths: Consistency and Change Over Time *J Sex Res. Author manuscript J Sex*. 2006. Feb. № 43 (1). P. 46–58.
31. Roselli C.E. Neurobiology of gender identity and sexual orientation. *Journal of Neuroendocrinology*. 2018. Jul. 30 (7). E12562.
32. Troiden R. Homosexual identity development. *Journal of Adolescent Health Care*. 1988. March. P. 105–113.
33. Woodman N.J., Lenna H.R. Counseling with Gay Men and Women: A Guide for Facilitating Positive Life-Styles. San Francisco, Calif. Jossey-Bass. 1980. № 144. P. 43–58.